

MEMORIA TEATRULUI

1879-1979

Centenarul unei capodopere

În decoruri și costume noi — fapt excepțional — se reprezintă la Teatrul Național din București, în seara de 30 septembrie 1879, drama istorică națională despre care Ion Ghica, directorul primei scene, scrie că „va rămânea în literatura noastră ca un adevărat monument demn de literaturile cele mai bogate ale Europei”. În regia lui Matei Millo (necunoscutul Ciubăr), au evoluat Gr. Manolescu (Despot), C. Nottara (Lăpușeanu), Petre Vellescu (Moțoc), Anicuța Popescu (Ana), Frosa Sarandi (Fevronia) etc. ● C. Nottara, amintiri din timpul lecturii la Național făcută de autor în cinci ore: „cei de față au fost „pironiți și fermecați, ademeniți” și subjugăți de convingerea cu care Alecsandri își citea versul”. ● La Craiova, puterea dramă este jucată în timpul directoratului lui Grigore Gabrielescu, (1904—1907). Piesa se reia în stagiunea 1910—1911. ● George Călinescu (1941, în istoria sa literară): „Ultimele lucrări dramatice ale poetului aduc un progres de adevărată neașteptat. Pe lângă maturitatea tehnică, apare facultatea creației de oameni. Desigur că Despot Vodă se nutrește din teatrul lui Victor Hugo, cu toate acestea drama lui Alecsandri e originală...” ● În anii noștri, prin străduința lui George Vrăca, directorul Teatrului Armatei, dramele lui Alecsandri capătă, pentru un public nou, o nouă strălucire. În 1956 se joacă Despot Vodă

Ce a însemnat în creația dramaturgică a lui Alecsandri apariția, în 1879, a lui *Despot-vodă* o spune limpede și convingător Călinescu: „adevărata maturitate dramatică”. Și tot el subliniază semnificația acestei piese în aria mai largă a teatrului istoric românesc, pornind de la natura conflictului fundamental, care nu este „între indivizi, ci între ambiția voievodului de o parte și rezistența tradiției și a corpurilor constituite pe de altă”. Iar mai departe găsim explicarea motivului tragediei eroului în termenii unei relații de incompatibilitate: între „idealurile utopice” ale lui Despot și „starea țării”. Maturitatea dramatică vădită în piesa lui Alecsandri ar sta, așadar — legind lucrurile —, în promovarea la nivelul conflictului și al relației personajelor a unei viziuni asupra istoriei bazate pe decodarea tiparului istoric al românilor. Faptul istoric, ca atare, interesează pe dramaturg în măsura în care poate construi în jurul o rețea de situații și de replici menită să plasticizeze viziunea. Despot e un străin, nu însă și un dușman al țării: intențiile lui de acțiune reformatoare răspund unui ideal, numai că în ecuația programului său de domnitor al românilor lipsește termenul principal: „starea țării”, cum zicea Călinescu, altfel spus, condiția social-istorică și mentalitatea existențială a comunității românești. Simpatie și voluntar, eroul este nu mai puțin o victimă a propriei opacități, iar aceasta, un efect al cantonamentului, ca un exil definitiv, în utopie. Neînțelegerea realității determină trecerea bunelor intenții, și așa utopice, în fapte rele; o gravă nepotrivire sfârșește prin a produce prăbușirea eroului, sancționat nu atât de boierii autohtoni care-l ucid, cât de istoria însăși. Despot, cu utopismul său, e o greșă ce atrage după sine fenomenul de respingere din partea unui organism social-istoric cu care nu reușise să intre în acea rezonanță a faptei numită actualitate. Tensiunea hugoliană, remarcantă adesea, precum și justa proporție a forțelor conflictuale pun în lumină dramatică nu doar zbaterea personajelor, a lui Despot, în primul rând, ci și viziunea însăși, care ordonează și dă o anume semnificație epicii și dialogurilor. E interesant de observat că în teatrul nostru istoric de după Alecsandri și până aproape de anii mijlocului de veac douăzeci, sugestiile (nu compozițiile

nale, nu caracterologice, dar de viziune și de procesualitate istorică) eliberate de această piesă au fost recepțate cu un fel de respect mut, ca în fața unor axiome. În fond, actuală prin justețea și coerența viziunii istorice în numele căreia a fost scrisă, piesa lui Alecsandri e actuală și prin acest transport de sugestii, trimis mereu spre cei care i-au urmat. Cine are curiozitatea să cerceteze arhiva dramaturgiei istorice românești poate distinge fără greutate lanțul textelor întins în urma lui *Despot-vodă* și, mai cu seamă, poate constata un proces de adâncire și lateralizare a sugestiilor inițiale, ceea ce mărturisește o dată în plus despre importanța piesei. Am zis importanța și nu valoarea ei, întrucât înfățișarea pur artistică a acestei opere (astăzi ne pare, chiar la lectură, ușor vetustă și excesiv patetică) stă în subsidiar, într-o discuție despre viziunea istorică, pe care o abilitență literară. *Despot-vodă* nu e printre cele mai bune texte dramaturgice din sfera teatrului nostru istoric, dar este, fără îndoială, un text deschizător.

Laurențiu Ulici

Mărturie din epocă

Eminescu:

„...scrierea

marelui

poet

face

epocă în

istoria

teatrului

național...”

Prețnitor statornic al operei lui Alecsandri, Eminescu lasă posterității entuziaste rînduri despre drama istorică azi centenară. Lectura, pregătirea și reprezentarea s-au făcut într-un entuziasm general. Deși citită în casa lui (25 mai 1879), Maiorescu nu consemnează lectura în jurnalul său. În schimb, fulminantul gazetar al „Timpului” publică miercuri 30 mai 1879 o notiță despre ședința festivă a „Junimii” (notiță identificată abia în 1972). Alecsandri citise piesa în prezența lui G. Bariț, Vincențiu Babeș, Hasdeu, a romanistului vienez I. Jarnic, a lui Haret, precum și, firește, a lui Maiorescu și a junimistilor fideli.

Identificată în 1974, o altă notiță eminesciană din „Timpul” (2 octombrie 1879) înregistrează atmosfera fierbinte a premierei. Spontane aprecieri despre jocul lui Mănolescu („îți rîdea inima ascultînd frumoasele versuri”) și al lui Millo.

Abia peste o lună, la 2 noiembrie, Eminescu publi-

ca George Demetru și Aurel Rogalski. Constantin Ramadan realizează o creație antologică în Ciubăr. ● În răstimpul fecundei sale colaborări ieșene (1956—1960), Dan Nasta întruchipează pe scena glorioșului Național un Despot mult apreciat. ● În nui de exemplare, casa de discurs „Electrecord” a difuzat prestigioasă înregistrare radio (reluată des și pe unde) cu G. Ionescu-Gion în Despot și George Calboreanu n rolul lui Tomșa. ● În ultimul deceniu, drama istorică azi centenară cunoaște versiuni scenice la Galați (1968), Arad (1970), Timișoara (1972), Ploiești (1973). Pe înd reluarea festivă ?

că, în „Timpul”, cronica (tot nesemnată) la spectacol. Identificată în 1930 (nr. festiv „Convorbiri literare”), retipărită de I. V. Boeriu și de Aurelia Rusu (1972 și 1974), ea se înscrie definitiv în publicistica eminesciană (Scarlăt Froda o atribuisese lui Slavici). Cronica debutează ca o dizertație istorică asupra purității morale a străbunilor, pentru a vesteji ieșirile patriotarde contemporane cronicarului. Fără a analiza reprezentația, Eminescu reliefează rolul de mare creator de operă națională al lui Alecsandri. „Astfel cel mai fericit și mai mare reprezentant al generației trecute adaugă în ficte an cite o nouă coroană de laur la gloria sa crescîndă...”

Credința că „scrierea marelui poet... face epocă în istoria teatrului național” își probează de un secol temeinicia.

Ionuț Niculescu